
Prikazi

Uređenje knjižnice franjevačkog samostana u Požegi

Uređenje knjižnice franjevačkog samostana u Požegi zajednički je projekt franjevačkog samostana u Požegi, Grada Požege i Gradske knjižnice i čitaonice Požega. Kratkoročni je cilj projekta popisivanje jedinica knjižnične građe (u nastavku knjiga) koje pripadaju staroj i rijetkoj knjižničnoj građi (knjige koje su u knjižnicu franjevačkog samostana dospjele razmjenom knjiga između franjevačkog samostana u Požegi i drugih samostana), a koje nisu bile zabilježene kao dio fonda knjižnice franjevačkog samostana u Požegi. Te su knjige popisane u kolovozu 2010. g.

Kratkoročni su ciljevi projekta bili i konzervatorsko-restauratorski radovi u knjižnici franjevačkog samostana u Požegi koji su, u skladu s „Ugovorom o izvođenju konzervatorsko-restauratorskih radova na knjižničnoj građi franjevačkog samostana u Požegi“ sklopljenim između Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu kao izvoditelja te franjevačkog samostana u Požegi kao naručitelja, a uz potporu Grada Požege, Gradske knjižnice i čitaonice Požega te Gradskog muzeja i Konzervatorskog odjela u Požegi obavljeni u razdoblju između 6. i 10. rujna 2010.

Konzervatorsko-restauratorski radovi provedeni su kroz sljedeće postupke:

- pregled i dokumentiranje stanja knjižnične građe i prostora u kojemu je građa smještena
- izrada 570 snimki knjiga, prostora gdje su knjige smještene i radova obavljenih na knjigama
- praćenje relativne vlažnosti i temperature zraka u prostoru knjižnice
- mjerenje intenziteta svjetlosti u prostoru knjižnice
- mjerenje relativne vlažnosti papira u knjižnom bloku
- čišćenje i dezinfekcija knjiga
- čišćenje i dezinfekcija polica
- neutralizacija knjiga
- prozračivanje prostora knjižnice i knjiga
- zaštitno opremanje oštećenih knjiga
- izdvajanje najoštećenijih knjiga za kurativnu zaštitu
- razvrstavanje knjiga po starosti i vrsti uveza.

Vrijednosti relativne vlažnosti zraka kretale su se u rasponu od 51,2 % do 73 %, a vrijednosti temperature zraka u rasponu od 20,5° C do 23° C.

Budući da vrijednosti relativne vlažnosti zraka ne bi smjele biti veće od 55 %, a temperatura zraka ne bi smjela biti iznad 18° C, u prostorijsu gdje je smještena stara i vrijedna građa iz 17. i 18. st. postavljen je odvlaživač zraka koji će omogućiti održavanje preporučenih vrijednosti vlažnosti i temperature.

Pregledom građe ustanovljena su lakša i teža mehanička, fizikalno–kemijska, biološka i mikrobiološka oštećenja. Prema vrstama oštećenja, prevladavaju ona uzrokovana vlagom i plijesnima te djelovanjem kukaca i glodavaca.

Svaka je knjiga površinski očišćena usisavačem, mekim četkama i bijelim akapad-spužvama za papir. Knjige inficirane plijesnima dezinficirane su 80–postotnom otopinom 2–propanola. Također, knjige su prozračivane. Neutralizacija kiselina u papiru vršena je pomoću MgO. Knjige bez korica ili s oštećenim uvezom umatane su u beskiselinski arhivski papir i povezane mekim pamučnim vrpčama.

Nakon obavljenih konzervatorsko–restauratorskih radova započela je realizacija dugoročnog projekta: zapošljavanje stručne osobe (dipl. knjižničar), nabava servera za stručnu obradu građe, izrada mrežno dostupnog kataloga odnosno skupnog kataloga knjižnica grada Požege (s posebnim naglaskom na izradi skupnog kataloga baštinskih knjižnica grada Požege), stručna obrada i zaštita građe, digitalizacija određenih primjeraka te otvaranje knjižnice javnosti.

Grad Požega zaposlio je u rujnu 2010. stručnu osobu (dipl. knjižničar), u listopadu 2010. kupio je server te potpomogao instalaciju i pokretanje programa (Crolist) za stručnu obradu knjiga. Franjevački samostan uredio je prostorijsu u kojoj će knjižničar raditi, a zatim je kupio prijenosno računalo, printer, čitač bar–kodova, beskiselinski arhivski papir, beskiselinske flomastere, beskiselinske naljepnice te radiator. Od studenog 2010. knjižničar u uređenom prostoru obavlja poslove katalogizacije, klasifikacije i reinventarizacije knjiga iz 17. st.

Također, za potrebe stvaranja autorskog kataloga Gradska je knjižnica i čitaonica Požege poklonila knjižnici franjevačkog samostana printer za ispis kataloških listića, a franjevački je samostan naručio kataloške listiće i *ribbon* za ispis kartica.

Franjevački se samostan u Požegi spominje već 1260. kada se u Narboni spominju siromašni franjevci iz Požege i Našica. U 16. st. Turci su ga razorili, no franjevci nisu napustili grad, nego su se smjestili nekoliko stotina metara dalje od nekadašnjeg samostana. Nakon oslobođenja Požege od turske vlasti franjevci su se vratili na mjesto svoga nekadašnjeg samostana i započeli gradnju novog. Taj je posao trajao punih 58 godina. Nakon što su stvorene prilike za mirniji život i nesmetano djelovanje franjevaca, car Josip II. u sklopu reformi ukida samostan.

Uskoro se požeški franjevački samostan zatvara, a franjevci sele u Veliku, naselje nedaleko od Požege, gdje borave punih sedam godina, nakon čega se (1797.) ponovno vraćaju u samostan u Požegi.

Franjevci su u Požegi vjerojatno već od 14. st. prepisivali knjige, a fond svoje knjižnice oblikovali su i obogaćivali poklonjenim knjigama te knjigama koje bi kupili od dobivenih milodara. Pri povratku iz Velike u Požegu u samostan su prevozili oko 1000 knjiga iz svoje knjižnice.

Do sredine 19. st. u Požegi je djelovala franjevačka škola, a za vrijeme njezina djelovanja povećao se i broj knjiga u knjižnici. U tom je razdoblju značajno unaprijeđena prosvjetna i kulturna djelatnost franjevac na području Požeštine.

Do 1842. knjižnica franjevačkog samostana bila je najbogatija knjižnica na području Slavonije, brojeći oko 5000 knjiga. Nažalost, 1842. izbija strahovit požar u kojemu su nastradali i knjižnica i samostan. Nakon toga fra Kajo Agjić zauzima se za obnovu knjižnice, a zahvaljujući njegovom predanom trudu i radu ona opet postaje riznica znanja i kulture.

U tako nestabilnim prilikama franjevački samostan nije bio u mogućnosti održavati kontinuitet djelovanja. Jednako tako ni knjižnica nije mogla ostati u cijelosti sačuvana. Međutim veliku je i značajnu ulogu u sređivanju knjižnice imao fra Miljenko Holzleitner, koji je od svoga dolaska u Požegu (1987.) radio i kao samostanski knjižničar i kroničar. Zahvaljujući njemu rukopisna i arhivska građa zaštićena je zajedno s rijetkim knjigama i deponirana u trezore knjižnice. Fra Miljenko Holzleitner izradio je potpune kataloške listiće za svaku knjigu, tako da se u svakom primjerku nalazi kataloški listić s podacima o autoru, naslovu, impresumu, broju stranica i dimenzijama primjerka. Također, fra Miljenko Holzleitner objavio je zajedno s fra Vatroslavom Frkinom *Bibliografiju knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda : 1495. – 1850.*

Danas knjižnica franjevačkog samostana Požega broji oko 3000 svezaka stare i rijetke građe, zbirku rukopisa iz 18. i 19. st., arhivsku građu, više od 550 svezaka stare i rijetke građe iz hrvatske književnosti te 2 inkunabule. Iz svega toga vidljivo je kako ona ima veliku važnost za lokalnu, hrvatsku i međunarodnu kulturnu povijest.

Cilj je projekta, u tom smislu, na odgovarajući način smjestiti, zaštititi i stručno obraditi tu vrijednu i jedinstvenu građu te ju s vremenom učiniti dostupnom javnosti. Također, uređena bi knjižnica na taj način postala informacijsko, komunikacijsko, religijsko i kulturno središte koje bi promicalo svijest o važnom naslijeđu franjevačke zajednice i postalo važan temelj za znanstvenoistraživačke radove. **(Dijana Kučan)**

Uređenje knjižnice franjevačkog samostana Plehan

Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku u dogovoru s franjevačkim samostanom Plehan u Bosni i Hercegovini organizirao je projekt uređenja samostanske knjižnice. Projekt je započeo u lipnju 2009. godine, a sudionici projekta bili su nastavnici i studenti preddiplomskog studija informatologije. Do sada su provedene dvije etape u uređenju knjižnice tijekom kojih je građa očišćena, razvrstana prema razdobljima, unesena u inventarnu knjigu, klasificirana i složena na police. Dugoročni planovi uređenja knjižnice uključuju izradu kataloga i otvaranje knjižnice javnosti kako bi ona dobila uporabni karakter, koji je izgubila nakon ratnog stradavanja 1992. godine. Cilj je osigurati dostupnost građe (bez mogućnosti redovite posudbe) svim zainteresiranim korisnicima, poglavito fratrima i znanstvenicima, ali u manjoj mjeri i stanovništvu plehanskog kraja.

Knjižnica u sklopu franjevačkog samostana Plehan brojila je do 1992. godine desetak tisuća jedinica građe, većim dijelom teološkog i povijesnog karaktera, ali su tu bila zastupljena i filozofska i književna djela. Nakon rušenja samostana i crkve za vrijeme rata, franjevci su uspjeli spasiti dio građe koja se sve do 2009. godine nalazila u Slavanskom Brodu. Građa je za to vrijeme bila razmještena na trima lokacijama i podložna oštećenjima uslijed djelovanja vlage, kukaca i prašine, a dio je građe zbog vremenskih neprilika bio poplavljen. Knjižnica se trenutačno sastoji od 4149 jedinica građe koje su popisane u improviziranom inventarnom popisu u obliku Excel-datoteke (xls). Taj je inventarni popis dostupan fratrima plehanskog samostana i sudionicima projekta Odsjeka za informacijske znanosti. U popis su unošeni sljedeći podaci: autor djela, naslov djela, mjesto i godina izdanja te približno područje obrađeno djelom. Građa je već smještena na police iako dio još treba klasificirati prema UDK-u, označiti signaturom i odrediti mu inventarni broj. U plehansku je knjižnicu pristigla i nova građa koja nije uvrštena u popis, a sastoji se od oko 1000 jedinica građe koje pripadaju fondu spašenom za vrijeme rata (knjige do 1900. godine, stara periodika i sl.) i oko 1000 knjiga novije građe koje su dodane fondu kao ostavština pokojnih fratara fra Ante Kozine i fra Miroslava Cvitkovića. Taj bi dio građe trebalo provesti kroz sve utvrđene faze hodograma projekta uređenja knjižnice.

Prva etapa projekta provedena je tijekom lipnja i srpnja 2009. godine i odvijala se u Slavanskom Brodu u prostoru Ustanove za rehabilitaciju i odgoj djece „Zlatni cekin“ čiji je voditelj fra Ilija Jerković. Građu su obrađivale 3 skupine studenata, od kojih je svaka radila tjedan dana. Poslovi su obuhvaćali provjeru popisa, čišćenje te odvajanje oštećene ili zaražene građe kako bi se na taj način zaštitio ostatak knjižnične građe. Građa je nakon postupaka primarne zaštite razvrstana u tri vremenske skupine, tj. građu izdanu prije 1900. godine, građu izdanu u razdoblju od 1901. do 1945. godine i onu izdanu nakon 1945. godine. Na taj je način osiguran jednostavan pristup razvrstanoj građi.

Prva je etapa projekta provedena kroz sljedeće korake:

- vađenje građe iz kutija
- čišćenje građe, pri čemu se iznimno oštećena ili zaražena građa odvaja
- razvrstavanje očišćene građe prema vrsti (periodika, knjige, arhivsko gradivo), a zatim prema starosti (knjige do 1900., knjige od 1901. do 1945., novije knjige od 1945. godine - unutar te skupine građa se dijeli prema tematici)
- provjeravanje jedinica građe na već postojećem inventarnom popisu, ispravljanje mogućih pogrešaka i dodavanje opaski o oštećenju građe
- smještanje jedinica građe u novu kutiju i unos broja nove kutije u postojeći inventarni popis.

Tako obrađena građa prenesena je u novi prostor na samom Plehanu, gdje je tijekom srpnja 2010. godine provedena druga etapa projekta uređivanja knjižnice. Na taj je način osiguran prvi preduvjet za proglašenje građe spomenikom nacionalne kulture, tj. ona je popisana i prenesena u Bosnu i Hercegovinu.

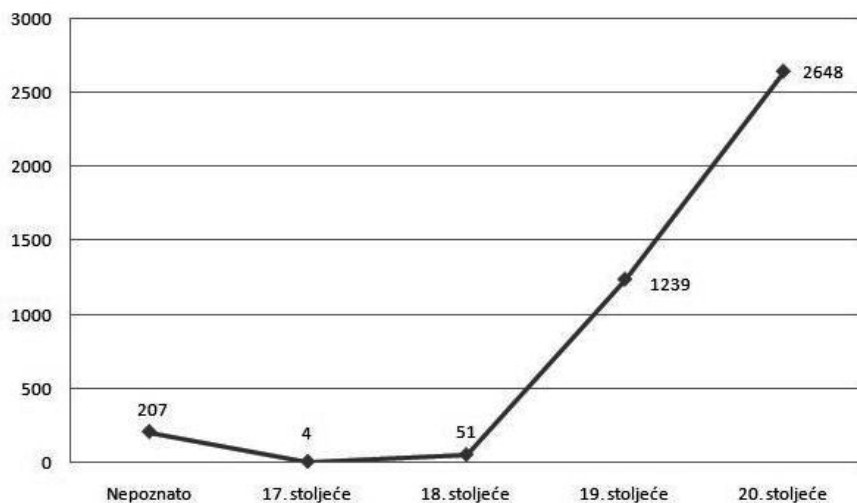
Druga je etapa obuhvatila klasifikaciju, signiranje i smještanje građe na police plehanske knjižnice. Dogovorena je podjela građe do 1900. godine prema stoljećima, dok je građa izdana nakon 1900. godine klasificirana prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji. Rad su nastavili profesori i studenti preddiplomskog studija informatologije Filozofskog fakulteta u Osijeku raspoređeni u 3 skupine s po 5 do 6 studenata, od kojih je svaka radila tjedan dana.

Druga je etapa provedena kroz sljedeće korake:

- vađenje građe iz kutija
- klasificiranje stare građe prema stoljećima i prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji - UDK
- lijepljenje naljepnica na poledinu knjiga
- pečačenje knjiga
- upis UDK-oznake i inventarnog broja unutar knjiga
- dodjeljivanje signature
- unošenje novih opisnih polja u postojeći inventarni popis (UDK-oznaka, inventarni broj)
- slaganje građe na police.

Provođenjem tih dviju etapa osiguran je temeljit uvid u strukutru fonda samostanske knjižnice Plehan. Utvrđeno je da starih i vrijednih knjiga izdanih do 1900. godine ima mnogo, točnije 1239, a najstariji su primjerci oni iz 17. stoljeća: *Lucidissima*

commentaria (1607. godina), *Disputationes Theologicae* (Tataretus, Petrus, 1619. godina), *Synopsis* (Besoldi, Christophori, 1639. godina) i *Blago jezika slovinskoga illi Slovník* (Micalia, P. Jacobi, 1649. godina). Fond se sastoji od 51 knjige izdane u 18. stoljeću, 1239 knjiga izdanih u 19. stoljeću i 2648 knjiga iz 20. stoljeća. Postoje jedinice građe, njih 207, za koje nije poznata godina izdanja, a to je posljedica oštećenja knjiga od strane kukaca ili pak vlagom i poplavom, kao i mogućih pogrešaka koje su se mogle dogoditi pri unosu podataka u Excel-datoteku (xls).



U fond knjižnične građe samostana Plehan ubraja se i manji dio arhivske građe koja je važna za povijest toga kraja - matične knjige koje se vode još od 1763. godine, građa koja svjedoči o poslovanju samostana, pravila reda i sl. Analiza je osim raspodjele fonda prema stoljećima pokazala i kako veći dio fonda čine djela pisana na bosanskom, srpskom i hrvatskom jeziku te da teološka, povijesna i književna djela, udžbenici, periodika i pučke knjige (posebice almanasi i kalendari) služe kao dokaz stvaranja knjižnice kroz dugo vremensko razdoblje. Vidljivo je kako plehanska knjižnica svjedoči o povijesnoj isprepletenosti triju zemalja (BiH, Hrvatske i Srbije) te miješanju triju kulturnih identiteta. Fond se također sastoji od djela mnogih značajnih i poznatih franjevaca, a obradom fonda uočene su i mogućnosti za stvaranje zasebnih zbirki građe kao npr. zbirke kalendara i almanaha, periodike te starih i vrijednih knjiga.

Budući da samostan na Plehanu, osim bogate knjižnice, posjeduje i značajnu zbirku umjetnina (slike i skulpture), dugoročni je cilj projekta proglašenje te građe spomenikom nacionalne kulture. Preduvjet je za to uredno popisana građa koja se mora nalaziti na području Bosne i Hercegovine. Za iduću je etapu, prema dogovorenom hodogramu uređenja samostanske knjižnice Plehan, preostala obrada građe koja je pristigla u knjižnicu, klasifikacija građe koja još nije obrađena i katalogizacija cjelokupnog fonda. **(Ines Horvat)**

Uređenje knjižnice franjevačkog samostana Tolisa

U razdoblju od sredine srpnja do kraja listopada 2010. godine studenti preddiplomskog studija informatologije Filozofskog fakulteta u Osijeku sudjelovali su, u sklopu stručne prakse, u projektu „Uređenje knjižnice franjevačkog samostana Tolisa“ koji su zajednički osmislili i proveli franjevački samostan u Tolisi i profesori Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku. Tijekom prvog posjeta knjižnici utvrdilo se stanje građe i prostora te općenito stanje organiziranosti knjižnice. Veći dio građe bio je smješten u prostoriji koja ima zadovoljavajuće uvjete za čuvanje i izlaganje građe. Ista prostorija osmišljena je kao glavna prostorija knjižnice. Police su u njoj izrađene i raspoređene funkcionalno, tako da im se može lako pristupiti. Dio građe nalazio se u kutijama izvan glavne prostorije, tj. na policama u hodniku, na samom ulazu u glavnu prostoriju. Hodnik ispred glavne prostorije planira se iskoristiti za smještaj građe namijenjene posudbi te za sam posudbeni odjel. Stari fond (građa do 20. stoljeća) postavljen je kao prioritet u prvoj fazi uređenja knjižnice. U knjižnici se također planira zapošljavanje stručne osobe – knjižničara. Veličina knjižničkog fonda nije poznata, a procjenjuje se na oko 12 000 jedinica. Iako je većina građe na početku provedbe projekta već bila smještena u police, nije raspoređena ni po jednom kriteriju. Postojala je stara knjiga inventara, no bilo je potrebno izraditi novi popis. Osim monografija i referentne građe, u fondu se nalazi i stara periodika (dijelom uvezana), kao i nova, koja se uvezuje. Dio samostana uređen je za muzejsku građu i ona se nalazi u posebno opremljenoj prostoriji.

Prema dogovorenom hodogramu uređenja knjižnice, prva faza projekta uključuje sljedeće etape:

1. Pregledavanje i razvrstavanje građe. Građa se razdvaja prema trima kriterijima: vremenskom, tematskom i prema vrsti građe. Knjige tiskane do 1901. obrađene su u ovoj fazi, a one nakon 1901. izdvojiti će se i zasad ih se neće obrađivati. Prvi kriterij time zadovoljava namjeru odvajanja starog fonda koji će, među ostalim, služiti i u reprezentativne svrhe. Drugi i treći kriterij olakšat će kasniju klasifikaciju po UDK-u.
2. Zaštita. Detaljno se pregledava svaka jedinica te se po potrebi čisti (otprašivanje građe) kistovima, uočava se je li građa zaražena (npr. plijesni, kukci) te se bilježe oštećenja.
3. Popisivanje građe. Izrađuje se nova inventarna knjiga te se dodjeljuju grube UDK-skupine.

Tijekom ljeta četiri skupine studenata (svaka skupina sastojala se od 4 ili 5 studenata) boravile su u samostanu Tolisa. Prvi korak bilo je kronološko razvrstavanje građe, tj. odvajanje građe tiskane do 1901. godine od one tiskane od 1901. do danas. Također, odvajala se serijska građa koja se nije obrađivala te oštećena građa i građa bez naslovnih stranica. Sva građa tiskana nakon 1901. izmještena je u susjedne prostorije.

Nakon što je građa razvrstana po navedenom vremenskom kriteriju, pristupilo se popisu, inventarizaciji građe i dodjeljivanju UDK-oznaka. Zapisi su unošeni u Excel-datoteku. Nakon što je načinjen popis sve građe do 1901. godine, u inventarnoj knjizi bilo je oko 3500 zapisa. Od toga je najviše građe iz 19. stoljeća s oko 2700 jedinica. Potom slijedi 18. stoljeće s otprilike 660 jedinica, 17. stoljeće s oko 50 jedinica i 16. stoljeće s cca. 15 jedinica građe. Budući da se radi o staroj građi, na nju se nisu lijepile naljepnice sa signaturom, nego je signatura zapisana na papiriće koje su umetalo u građu. Sukladno želji franjevačkog samostana u Tolisi, građa je na police smještena prema *numerusu currensu*, tj. tekućem broju, budući da će ona, među ostalim, služiti i u reprezentativne svrhe, a police su izrađene tako da budu podesive po formatu građe. Uslijedilo je osmišljavanje formatnih skupina i odvajanje građe po skupinama: do 18.9 cm, od 19 do 21.9 cm, od 22 do 25.9 cm, od 26 do 30.9 cm i od 35 cm nadalje. Nakon razvrstavanja građe u skupine prema formatu, a prije samog slaganja na police, provjereno je odgovaraju li podaci na knjizi onima u Excel-datoteci. Ormari su označeni slovima abecede, a police rimskim brojkama. Potom su na hrbat knjiga stavljene samo naljepnice s inventarnim brojem kako bi se osigurala pretraživost građe na policama. Radi zaštite građe naljepnice sa signaturom nisu se lijepile. Plan je u sljedećoj fazi projekta kupiti posebne naljepnice arhivske kakvoće koje ne oštećuju ovakvu vrstu građe. Žig knjižnice potom je postavljen u knjige, inventari broj i signatura uneseni su olovkom na propisano mjesto, a građa je potom poredana u police po tekućem broju. Sljedeći koraci uređenja knjižnice obuhvatit će unos zapisa u sustav ZAKI i cjelovitu obradu građe (katalogizaciju, lijepljenje naljepnica sa signaturom te povezivanje s ostalim unesenim podacima o građi u sustavu ZAKI). Podaci iz Excel-tablica bit će krasopisom prepisani u novu inventarnu knjigu. Uređena knjižnica javnosti je predstavljena na međunarodnom znanstvenom kolokviju *Fra Martin Nedić - život i djelo (1810. - 1895.)*. **(Kristina Feldvari)**